

A sociological study of strategies for increasing the participation of cooperative members in matters related to cooperative companies (Case study: Cooperative companies in Ahvaz city)¹

Hossein Moltafet^{*1}, Jaber Moulaei²

¹ Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

² Assistant Professor, Department of Sociology, Payam Noor University, Tehran, Iran

Received Date: 03 October 2024 Accepted Date: 07 January 2025

Abstract

Background and Aim: Cooperatives are the most democratic organizations on earth, whose members are the main owners, and it is expected that cooperatives can make the most of this valuable feature. The purpose of the current research is to investigate and provide solutions to increase the participation of cooperative members in the affairs related to the cooperative companies of Ahvaz city.

Methods and Material: This research was done with quantitative approach, survey method and using questionnaire technique to collect data. Based on Cochran's formula, 350 people were selected from all the members of the cooperatives as the sample size. The sampling method was a multi-stage cluster. Data analysis was done using spss software version 22.

Results and Discussion: The findings showed that there is a difference between managers' views on the importance of members' participation, the level of information about the programs related to cooperative affairs, the level of information about meetings related to cooperative affairs, the level of satisfaction with information on cooperative affairs, satisfaction with the managers' performance, There is a significant relationship between the willingness of managers to participate in meetings, the encouragement of managers to participate in meetings, and the awareness of members about the benefits of participating in cooperative affairs with the participation of cooperative members. However, there has been no significant relationship between the amount of capital of the members in the cooperative and the amount of their participation. Also, the step-by-step regression results showed that the variables of the amount of information about cooperative meetings, the importance of members' participation, and the level of satisfaction with managers' performance had the greatest contribution in explaining the participation of cooperative members in the affairs of cooperative companies. And in total, they explained 80% of the changes in the dependent variable, which indicates a very high level of explanation.

Key words: participation of cooperative members, cooperative companies, Ahvaz city.

¹ This article is extracted from a research project titled "investigating and presenting solutions to increase the participation of members of cooperatives in Ahvaz city in matters related to cooperative companies" conducted.

* Corresponding Author Email: moltafet_h@scu.ac.ir

Cite this article: Moltafet, H. and Moulaei, J. (2025). A sociological study of strategies for increasing the participation of cooperative members in matters related to cooperative companies (Case study: Cooperative companies in Ahvaz city). *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 6(1), 1-20.

شاپا: ۰۷۶۶۴-۲۷۸۳

دوره ۶، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۹، بهار ۱۴۰۴

Journal Homepage <https://www.srds.ir/>
https://www.srds.ir/article_212948.html

بررسی جامعه شناختی راهکارهای افزایش مشارکت اعضای تعاونی ها در امور مربوط به شرکت های تعاونی (مورد مطالعه: شرکت های تعاونی شهر اهواز)^۱

حسین ملتفت^{۱*}، جابر مولائی^۲

۱. دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهیدچمران اهواز، اهواز، ایران

۲. استادیار گروه جامعه شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۸

چکیده

زمینه و هدف: تعاونی‌ها دموکراتیک‌ترین سازمان‌های روی زمین هستند که اعضای آن صاحبان اصلی آن هستند، انتظار می‌رود تعاونی‌ها از این ویژگی که بسیار ارزشمند است بتوانند بیشترین سود و استفاده را ببرند. هدف از پژوهش حاضر بررسی و ارائه راهکارهای افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌ها در امور مربوط به شرکت‌های تعاونی شهر اهواز است.

روش بررسی: این پژوهش با رویکرد کمی، روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه برای جمع‌آوری داده‌ها انجام شده است. بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۵۰ نفر از بین کل اعضای تعاونی‌ها به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای بود. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ انجام شد.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان داد که بین دیدگاه مدیران در مورد اهمیت مشارکت اعضا، میزان اطلاع از برنامه‌های مربوط به امور تعاونی، میزان اطلاع از جلسات مربوط به امور تعاونی، میزان رضایت از اطلاع‌رسانی در امور مربوط به تعاونی، رضایت از عملکرد مدیران، میزان تمایل مدیران به شرکت اعضا در جلسات، تشویق مدیران به شرکت اعضا در جلسات و آگاهی اعضا از فواید مشارکت در امور مربوط به تعاونی با میزان مشارکت اعضای تعاونی رابطه معناداری وجود داشته است اما بین میزان سرمایه‌گذاری اعضا در تعاونی و میزان مشارکت آنها رابطه معناداری وجود نداشته است. هم‌چنین نتایج رگرسیون گام به گام نشان داد که متغیرهای میزان اطلاع از جلسات تعاونی، میزان اهمیت مشارکت اعضا و میزان رضایت از عملکرد مدیران بیشترین سهم را در تبیین مشارکت اعضا تعاونی‌ها در امور مربوط به شرکت‌های تعاونی داشتند و در کل ۸۰ درصد از تغییرات متغییر وابسته را تبیین کردند که نشان‌دهنده تبیین بسیار بالایی است.

کلیدواژه‌ها: مشارکت اعضای تعاونی‌ها، شرکت‌های تعاونی، شهر اهواز.

۱. این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی تحت عنوان «بررسی و ارائه راهکارهای افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌های شهر اهواز در امور مربوط به شرکت‌های تعاونی» انجام شده است.

* نویسنده مسئول: moltafet_h@scu.ac.ir

ارجاع به این مقاله: ملتفت، حسین و مولائی، جابر. (۱۴۰۴). ۱. بررسی جامعه شناختی راهکارهای افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌ها در امور مربوط به شرکت‌های تعاونی (مورد مطالعه: شرکت‌های تعاونی شهر اهواز). فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۶(۱)، ۱-۲۰.

مقدمه و بیان مسأله

تجربه کشورهای توسعه یافته نشان می‌دهد که تعاونی‌ها بهترین و دموکراتیک‌ترین سازمانها و تشکلهایی هستند که موفق شدند اسباب تجمیع سرمایه‌های خرد و نیروهای خلاق و مستعد و با انگیزه را برای انجام کارهای گروهی و کارآفرینانه فراهم کنند. هم‌چنین شرکت‌های تعاونی در زمینه‌های رشد اقتصادی، فقرزدایی، اشتغال مولد، یکپارچگی اجتماعی، تقویت کارآفرینی و مدیریت و تمرکز سرمایه‌های کوچک در قالب سرمایه‌های متوسط و کلان ایفای نقش می‌کنند و به عنوان یکی از جدیدترین راه‌های توسعه پایدار در برنامه‌های توسعه کشور مطرح هستند (برفی زاده و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۶). این شرکت‌ها یکی از مهم‌ترین تشکلهای غیردولتی هستند که به واسطه خودیاری اعضا و امکانات ویژه و مزیت‌های خاص می‌توانند نقش مؤثری در کاهش فقر داشته باشند (بیرچال، ۱۹۹۶ به نقل از استادی، ۱۳۹۱: ۲).

تعاون در لغت به معنی «یاور و همراهی متقابل» است. به عبارتی، کار جمعی داوطلبانه و نظامند را تعاونی می‌گویند (مختاریپور، ۱۳۹۳). یا تعاونی یک انجمن مستقل از زنان و مردان است که داوطلبانه برای برآوردن نیازها و آرزوهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مشترک خود از طریق یک شرکت با مالکیت مشترک و تحت کنترل دموکراتیک متحد می‌شوند (شارما، ۲۰۲۰: ۹۸۵۷). گزارش بین‌المللی تعاونی (۲۰۱۹) نشان می‌دهد سیصد تعاونی برتر دنیا گردش مالی برابر با ۲/۱ تریلیون دلار دارند. هم‌چنین تعاونی‌ها توانسته‌اند حدود ۲۸۰ میلیون شغل در سطح جهان ایجاد کنند که این میزان، حدود ۱۰ درصد کل شاغلین دنیا را تشکیل می‌دهد (گازمون و سانتوس، ۲۰۲۰). علاوه بر آن بهار دواج (۲۰۱۲) نیز می‌گوید تعاونی می‌تواند ترتیبات نهادی مؤثری در شکستن چرخه معیوب فقر در بافت اجتماعی-اقتصادی باشد. تحت نظارت مؤثر، اگر بتوان تعاونی را به خوبی مدیریت و تقویت کرد. تعاونی می‌تواند به طور بالقوه حوزه انتقال پذیری جامعه را تقویت کرده و در راستای کاهش پایدار فقر کمک کند (بهار دواج، ۲۰۱۲: ۱۲۰). به لحاظ تاریخی، در مناسبات اقتصادی-اجتماعی ایران، شکل‌های سنتی همکاری‌های تعاونی، به ویژه در بخش کشاورزی، حضور پررنگی داشتند. از سال ۱۳۱۴ اولین شکل تعاونی مدرن ایران در روستای داورآباد گرمسار شکل گرفت، ولی تا کنون بخش تعاون نتوانسته است جایگاه درخوری در اقتصاد و اجتماع ایران به دست آورد. در واقع، تعاون نتوانسته است عملاً به سامانه‌ای برای جلب مشارکت فعال مردمی در حوزه اقتصادی-اجتماعی بدل شود (انصاری و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۴). یکی از مهمترین دلایل این عدم موفقیت از دیدگاه کارشناسان و خبرگان حوزه تعاونی نحوه و میزان مشارکت اعضا در امور مختلف تعاونی هاست.

مشارکت اعضا در تعاونی در دو حوزه مختلف مالی و مدیریتی صورت می‌گیرد. مشارکت در حوزه مالی، در درجه اول به صورت خرید سهام تعاونی و یا به شکل سپرده‌گذاری یا پرداخت حق عضویت است و یا اینکه در مقابل خرید کالا و یا فروش محصولات اعضا توسط تعاونی، معادل درصدی از کالاهای دریافتی یا تحویل داده شده به تعاونی، سهام جدیدی برای عضو صادر می‌شود. مشارکت مالی اعضا در تعاونی باعث تقویت رابطه آنها با تعاونی می‌شود به طوری که اعضا شرکت تعاونی را از آن خود و خود را در خدمت تعاونی می‌دانند و وابستگی متقابل بین عضو و تعاونی استحکام می‌یابد. جلب مشارکت مالی اعضا در تعاونی‌ها دارای ارتباط متقابل با سایر حوزه‌های مشارکت است. مشارکت اعضا در مدیریت و تصمیم‌گیری‌ها به مثابه سرمایه اجتماعی، شرط لازم فعالیت تعاونی هاست. در شرکتهای تعاونی به دلیل اینکه اعضا سرمایه‌گذاران اصلی و تأمین‌کنندگان منابع مالی شرکت به شمار می‌آیند، و از سوی دیگر، همین اعضا هستند که تنها بهره‌برداران و یا حداقل بزرگترین گروه استفاده‌کننده از خدمات و فعالیت‌های تعاونی می‌باشند، منطقاً می‌بایست بیشترین حضور و مشارکت را در تصمیم‌گیری در تعاونی داشته باشند (انصاری، ۱۳۸۱: ۵۶).

مشارکت اعضا یک عنصر مهم در تحریک فعالیت و برای حفظ پیوند یکپارچه در یک تعاونی است (سیلینتوو و پاشاریو، ۲۰۲۱: ۵۴). به هر حال از مهم‌ترین و در عین حال پیچیده‌ترین حوزه‌های مشارکت در تعاونی‌ها، دخالت فعال مؤثر اعضا در حوزه تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های تعاونی و نیز انتخاب مسئولان و نمایندگان تعاونی

است « هدف و منظور از مشارکت اعضا در این حوزه آن است که تصمیم‌گیری‌ها، انتخاب افراد برای پست‌های مختلف و در سطوح بالای مدیریت تعاونی، توسط اعضا صورت گیرد و تصمیم‌گیری فردی مدیران در موارد بالا به حداقل ممکن کاهش یابد» (حسنی، ۱۳۷۴: ۳۲). ایفای نقش توسط اعضا در حوزه مدیریت و تصمیم‌سازی در سازمانهای تعاونی، در دو شکل مستقیم و غیر مستقیم صورت می‌گیرد. شکل مستقیم آن حضور و شرکت اعضا در مجامع عمومی است که به صورت بی‌واسطه نظرها و خواسته‌ها ارائه می‌شود و بر اجرای برنامه‌ها و طرحهای تدوین شده نظارت مستقیم صورت می‌گیرد. شکل غیر مستقیم، دخالت اعضای تعاونی به واسطه نمایندگان آنها می‌باشد که در قالب هیئت مدیره، بازرس یا بازرسان شرکت و یا با یک واسطه بیشتر، از طریق مدیر عامل یا سایر برگزیدگان یا منصوبین نمایندگان اعضا صورت می‌گیرد (نظام شهیدی، ۱۳۸۰: ۶۶). به طور کلی مشارکت اعضا در امور شرکت‌های تعاونی ارتباط مستقیم با موفقیت آنها دارد و نتایج تحقیقات داخلی و خارجی این امر را تأیید می‌کنند به عنوان نمونه بر اساس نتایج تحقیقات سازمان کشاورزی استرالیا میزان مشارکت اعضا با موفقیت شرکتهای تعاونی رابطه مستقیم دارد. بنابراین پژوهش حاضر با بررسی دقیق و موشکافانه در پی پاسخگویی به این سؤال است که عوامل مؤثر بر افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌های شهر اهواز کدامند و راهکارهای افزایش آن چیست؟

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های زیادی در ایران و جهان در این مورد انجام شده ولی بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که در استان خوزستان کمتر به این موضوع به عنوان یک تحقیق جدی پرداخته شده است. در زیر به تعدادی از تحقیقات انجام شده در زمینه موضوع تحقیق پرداخته خواهد شد.

زرگرانی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر مشارکت اعضای شرکت‌های تعاونی روستایی در استان تهران» که جامعه آماری مورد مطالعه آنان ۳۰۰۰ نفر عضو شرکت تعاونی روستایی شهرستان شهریار بود به این نتایج دست یافته‌اند که بین ویژگی‌های فردی، رضایت مندی، نگرش و مشارکت اعضای شرکت تعاونی با میزان موفقیت شرکت ارتباط معنی داری وجود دارد. هم‌چنین عوامل برون سازمانی (با میانگین ۲/۹۹) نسبت به عوامل درون سازمانی (با میانگین ۲/۵۶) بر مشارکت اعضا در شرکت‌های تعاونی روستایی تأثیر بیشتری دارد سرانجام به این نتیجه دست یافتند که بین عملکرد مالی شرکت‌های تعاونی و میزان مشارکت اعضا در شرکت‌های تعاونی رابطه معنی داری وجود دارد یعنی هر چه مدیریت شرکت‌های تعاونی با اصول و ارزش‌های تعاون و نیز با قوانین و مقررات مرتبط با تعاونی‌ها آشنا باشند و از مهارت‌های ارتباطی، انسانی و ادراکی به بهترین وجه بهره‌گیرند، در ارتقای میزان مشارکت نقش مستقیم دارد.

در پژوهشی فیض‌آبادی و همکاران (۱۴۰۱) با عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی مشارکت اعضا در تعاونی‌های کشاورزی با تأکید بر اصول تعاون» در بین تعاونی‌های کشاورزی استان خراسان شمالی انجام دادند. روش پژوهش آنها روش، کیفی با رویکرد استقرایی بود. نتایج پژوهش آنان نشان داد که از نگاه مشارکت‌کنندگان عوامل تأثیرگذار بر مشارکت اعضا در تعاونی‌های کشاورزی شامل: بی‌اعتمادی به تعاونی‌های کشاورزی، شناخت کم نسبت به تعاونی‌ها، مشارکت کم اعضا در تعاونی‌های تولیدی کشاورزی، مشارکت بالای اعضا در تعاونی‌های تأمین‌کننده نیاز کشاورزی، مشارکت بالا در تعاونی‌های کشاورزی سنتی و عدم انطباق قوانین تعاون با مشارکت است. هم‌چنین تصورات قالبی نسبت به تعاونی‌ها تأثیر زیادی بر مشارکت اعضا داشته است.

جعفری (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی عملکرد تعاونی مصرف کارکنان با تأثیر میزان مشارکت‌پذیری اعضا و سهامداران آن» به مطالعه میزان عملکرد تعاونی مصرف کارکنان شهرداری منطقه ۱۵ تهران پرداخت. یافته‌های پژوهش نشان داد که مشارکت اعضا سهامداران در مدیریت تعاونی مصرف کارکنان شهرداری منطقه ۱۵، بسیار نامناسب است. هم‌چنین ضریب همبستگی نیز شدت رابطه بالایی را بین میزان مشارکت اعضا با موفقیت و عملکرد بالای تعاونی مصرف نشان داده است.

در پژوهشی شریف زاده و همکاران (۱۳۹۲) با عنوان «عوامل مؤثر بر مشارکت اعضا در مدیریت شرکت های تعاونی روستایی شهرستان گرگان» نتایج پژوه آنها نشان داد که بین میزان حضور اعضا در مجامع عمومی با میزان علاقه به مشارکت در مجامع رابطه مثبت معنی دار و با سابقه عضویت رابطه منفی معنی داری وجود دارد. هم چنین بین میزان علاقه به مشارکت در مجامع با سطح سواد پاسخگویان رابطه منفی معنی دار وجود داشته است. سرانجام به این نتیجه دست یافتند که با بهبود توان مدیریتی شرکت، عملکرد تعاونی، سازوکار مدیریت مشارکتی و سواد اعضا احتمال شرکت فرد عضو تعاونی در مجامع افزایش پیدا می کند، اما با افزایش سن و سابقه اعضا شرکت آن ها در مجامع کاهش یافته است.

غیاثوند غیائی (۱۳۹۰) در بررسی «موانع توسعه اشتغال در تعاونی‌های تولیدی کشاورزی در ۶ منطقه کشور» با نمونه آماری ۳۰۰ نفری به این نتیجه رسید که ۷ عامل زیربنایی در عدم توسعه اشتغال در بخش تعاون شامل: مشکلات اطلاع‌رسانی، مشکلات مالی، ساختار نامناسب، ضعف بازاریابی و فروش، مسائل مدیریتی و محدودیت های قانونی است.

مانوساکیس، سرگاکي و ون دایک (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «شناسایی راهبردهای افزایش تعهد اعضا در تعاونی های کشاورزی یونان: از نظر کارشناسان تعاونی» انجام داده اند. نتیجه پژوهش آن ها نشان داد که مسائل مربوط به مدیریت ضعیف تعاونی های گذشته را به عنوان مشکلات عمده تعاونی در یونان شناسایی کرده اند. هم چنین به این نتیجه دست یافته اند که بهبود ارتباطات و کیفیت اطلاعات ارائه شده توسط تعاونی به اعضای خود به ایجاد پیوند اعتماد قوی و در نهایت افزایش تعهد اعضا می شود.

در مقاله ای موربانی و همکاران (۲۰۲۲) با عنوان «تأثیر مشارکت اعضا و توانایی نوآوری بر عملکرد تعاونی های زنان کارتینی در ناحیه دریورجو، منطقه گریسیک» که با هدف تحلیل تأثیر مشارکت اعضا بر عملکرد تعاونی و تأثیر نوآوری بر عملکرد انجام شده است. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش ۳۵۵ تعاونی بود که ۷۱ تعاونی را نمونه گیری کردیم. نتایج تحلیلی آنان نشان داد که مشارکت اعضا و توانایی نوآوری به طور همزمان بر عملکرد تعاونی تأثیر می گذارد. دو معیار برای مشارکت وجود دارد: سهم مشارکت و مشوق مشارکت.

سیلینتوو و پاشاریبو^۱ (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «کیفیت خدمات افزایش مشارکت اعضای تعاونی» به بررسی تأثیر کیفیت خدمات را بر مشارکت اعضا در تعاونی اولیه کارمندان پرداختند. پژوهش آنان از نوع تبیینی با رویکرد کمی و جامعه آماری اعضای تعاونی مانگال بوده است. نتایج پژوهش آنان نشان داد که کیفیت خدمات بر افزایش مشارکت اعضای تعاونی تأثیر معناداری دارد.

مانوساکیس، سرگاکي و ون دایک^۲ (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «شناسایی راهبردهای افزایش تعهد اعضا در تعاونی های کشاورزی یونان: از نظر کارشناسان تعاونی» انجام داده اند. نتیجه پژوهش آن ها نشان داد که مسائل مربوط به مدیریت ضعیف تعاونی های گذشته را به عنوان مشکلات عمده تعاونی در یونان شناسایی کرده اند. هم چنین به این نتیجه دست یافته اند که بهبود ارتباطات و کیفیت اطلاعات ارائه شده توسط تعاونی به اعضای خود به ایجاد پیوند اعتماد قوی و در نهایت افزایش تعهد اعضا می شود.

در رابطه با این تحقیق می توان به دو دسته از نظریه ها پرداخت، یک دسته نظریه هایی که بحث تعاون را مورد بررسی قرار داده اند و دسته دوم نظریه های بحث مشارکت هستند.

امروزه تشکیل تعاونی ها در جهان نهضتی انسانی، اخلاقی و تربیتی است که بر مبنای آن نظام اقتصادی خاصی برای رفاه و ایجاد اشتغال در جامعه پیریزی می شود. سازمان های جهانی، توسعه را بدون مشارکت عمومی مردم فاقد ارزش و اعتبار می دانند و بدین لحاظ اکثر کشورها از نهضت تعاون به عنوان یکی از ابزارهای مهم و مؤثر در امر توسعه

1.Silintowe & Pasharibu

2.Manousakis, Sergaki and van Dijk

بویژه توسعه اقتصادی استفاده می‌کنند. اگر رشد و توسعه تعاونی‌ها به اندازه‌ای باشد که اکثریت مردم را در بر گیرد، توزیع عادلانه ثروت و ریشه‌کن کردن فقر و اختلاف طبقاتی محقق خواهد شد. به عبارت دیگر، اشاعه فرهنگ مشارکت در بین جوامع و کشورها و حضور مردم در صحنه‌های اقتصادی و اجتماعی و مشارکت فکری و مالی آنها بهترین تضمین برای افزایش آگاهی‌ها، کاهش ضایعات، افزایش بهره‌وری تولید و توزیع، کاهش توقع‌ها و انتظارات کاذب و بهینه‌سازی تعادل بین نیازها و امکانات است. از طریق فعالیت‌های تعاونی، سطح زندگی مردم به مراتب بهتر و سریع‌تر از شرایط بخش خصوصی ارتقاء می‌یابد، افزون‌بر آن فرهنگ تعاونی، اساس دموکراسی و مشارکت مردمی را استحکام می‌بخشد و تمام اقدام‌ها در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی را برای منافع افرادی که با هوش و درایت خود طرز تفکر جمعی و احترام به افکار و عقاید یکدیگر را پذیرفته‌اند، تعمیم می‌دهد. بخش تعاونی به عنوان یک نظام کارآمد اقتصادی و اجتماعی می‌تواند برای تأمین نیازهای اقشار جامعه گام‌های مفیدی بردارد و آرامش و تحرک را در آنان تقویت کند. (انتظاریان و سنجری، ۱۳۹۲).

در رابطه با تعاون مکاتب و اندیشمندان مختلف وجود دارند که به اصول نظری تعدادی از آن‌ها اشاره خواهد شد. اولین تعاونی موفق که قواعد و مقررات آن نه تنها باعث توفیق آن گردید بلکه مورد استفاده سایرین در کشورهای مختلف قرار گرفت تعاونی مصرف پیشگامان منصف راچدیل است. بنیان این شرکت ۲۸ نفر که همگی نساج بودند در سال ۱۸۴۴ این شرکت را تاسیس نمودند. عده‌ای از آن‌ها پیرو رابرت آون و برخی دیگر طرفداران منشور یون بودند، از خصوصیات مشترک آن‌ها اعتماد به نفس و اعتقادی بود که به خودباوری داشتند (طالب، ۱۳۸۷: ۸۴-۸۵).

اصول شرکت تعاونی راچدیل به صورتی که امروز گفته می‌شود، به وسیله بنیان‌گذاران و مؤسسین این شرکت تعاونی اعلام نشده‌است، بلکه در سال ۱۹۳۱ اتحادیه بین‌المللی تعاون هیئتی را مأمور نمود تا با بررسی اساسنامه شرکت‌های تعاونی راچدیل و قواعد هفت‌گانه آن اصول اساسی آن را استخراج و به عنوان اساس و مبنای تشکیل و اداره شرکت‌های تعاونی اعلام دارد، این اصول عبارت‌اند از:

- فروش کالا به قیمت روز.
- محدودیت سود سهام.
- تقسیم منافع بر حسب معاملات بین اعضا.
- ممنوعیت معاملات اعتباری تمام خرید فروش‌ها باید نقدی باشد.
- تساوی حقوق مردان و زنان عضو.
- هر عضو یک رأی نه بیشتر.
- تشکیل جلسات مستمر و مرتب برای بحث و تبادل نظر.
- مطلع کردن اعضا حساب‌ها نتایج بازرسی‌ها و ترازنامه‌های شرکت به طور مستمر و مرتب (طالب، ۱۳۸۷: ۸۷-۸۴).

مکتب شولتز

پس از بررسی پژوهش‌هایی که درباره مشکلات مردم به عمل آورد به این نتیجه رسید که علل اصلی فقر مردم به سبب وام‌هایی است که از رباخواران دارند از این رو وی برای رهایی این طبقه از ستم رباخواران صندوق تعاونی یا بانک شهری را با کمک پیشور پیشه‌وران و صنعتکاران تاسیس کرد و به عنوان یکی از مبتکران مکتب تعاونی به نام مکتب آلمانی شهرت یافت این مکتب به سبب شرایط آسان و عملی که برای تشکیل صندوق‌های اعتبار شهری وجود دارد به زودی اصول آن جهان شمول گردید. اصول این شرکت عبارتند از:

- برای عضویت در شرکت تعاونی خرید سهم و تأمین سرمایه به وسیله اعضا ضرورت دارد
- مسئولیت اعضا محدود و متناسب با مبلغ سهام آنهاست.
- منطقه عمل شرکت و تعداد اعضا محدود نیست.

- سود ویژه شرکت در سایر شرکت‌های تعاونی به نسبت همکاری اعضا بین آن‌ها تقسیم می‌گردد
- سرمایه شرکت باید به طور مداوم تقویت شود (همتی راد، ۱۳۹۴: ۶۰-۵۹).

مکتب رایفانزن

رایفانزن فرزند یک کشیش آلمانی بود و بعدها تحت تعلیم یک کشیش مسیحی قرار گرفت. ایشان فعالیت‌های تعاونی خود را در راستای عقاید نوع دوستی افراد خیر با راه اندازی یک ناوایی شروع کرد که هدفش تهیه نان ارزان برای فقرا بود. رایف ابتدا کوشش داشت از طریق تشکیل انجمن‌های نیکوکاری از فقر جامعه خود بکاهد ولی به زودی متوجه شد که آثار اینگونه انجمن‌ها مقطعی و محدود است بنابراین به فکر چاره اساسی تری افتاد خود او می‌گوید: «من به این اعتقاد رسیدم که فقط یک وسیله برای اصلاح وضع اقتصادی و اجتماعی طبقات کم درآمد و جود دارد و آن تحقق اصول مسیحیت در قالب شرکت‌های تعاونی آزاد است.» مهم‌ترین اصول مکتب رایفانزن به شرح زیر است:

- ۱- محدودیت حوزه فعالیت و دقت در انتخاب اعضا شرکت زیرا در این صورت اعضای شرکت یکدیگر را می‌شناسند و در دریافت وام و اقساط وام آسانتر می‌شود و حیثیت شرکت به خطر نمی‌افتد.
- ۲- نامحدود بودن مسئولیت شرکا در شرکت‌های اعتباری باید مسئولیت نامحدود باشد تا از یک رف موسسه اعتباری برای پرداخت وام اعتماد داشته باشد و از طرف دیگر ضمن دقت در انتخاب اعضا شرکت این شرکت‌ها بدنام نشود.
- ۳- پرداخت وام‌های کوچک با دوره استهلاک طولانی.
- ۴- دموکراسی و حضور فعال اعضا در اداره شرکت.
- ۵- تقویت ذخیره قانونی و عدم توزیع مازاد برگشتی.
- ۶- تسهیل وام‌های تولیدی و سخت‌گیری در مورد وام‌های مصرفی.
- ۷- نظارت بر مصرف وام و اطمینان از برگشت به موقع آن.
- ۸- تأسیس یک بانک مرکزی به منظور تمرکز ذخائر شرکت‌های تعاونی و تغذیه شرکت‌ها از طریق این بانک. بانک مورد نظر رایفانزن در سال ۱۸۷۷ تشکیل شد (طالب، ۱۳۸۷: ۵۵-۵۷ و همتی راد، ۱۳۹۴: ۵۷-۵۹).

مکتب نیم

بانی این مکتب شارل ژید، اقتصاددان معروف فرانسه است که در سال ۱۸۴۷ در اوزه متولد شد. نامبرده دارای کتاب‌های متعدد در زمینه اقتصاد سیاسی است و از طرفداران اصول تعاونی است. شارل ژید در سال ۱۸۸۹ برنامه سه مرحله‌ای شرکت‌های تعاونی مصرف را به شرح زیر ارائه کرد: مرحله اول: انتقال کالا از تولیدکننده به مصرف‌کننده بدون سود. مرحله دوم: تولید کالاهای مصرفی بوسیله خود تعاونی‌ها. مرحله سوم: اداره تمام فعالیت‌های اقتصادی جامعه بوسیله شرکت‌های تعاونی. شارل ژید اقتصاد تعاونی را مرحله نوینی از اقتصاد می‌داند که در آن ضمن حفظ همه آزادی‌ها به جنگ طبقاتی خاتمه داده می‌شود و عدالت اجتماعی نیز تأمین می‌گردد (طالب، ۱۳۸۷: ۷۴-۷۷). علاوه بر مکاتبی که در حوزه تعاون به آنها اشاره کردیم اندیشمندان حوزه تعاون هم اصول و اندیشه‌های تعاونی را طرح ریزی و گسترش داده‌اند در اینجا به طور خلاصه به چند نظریه اشاره می‌کنیم. سن سیمون اشراف زاده پارسی بود و از آنچه افراد طبقه او بر مردم روا می‌داشتند، شرم داشته و طالب آزادی و صلح و صفا بود. خود پرستی را محکوم می‌کرد و خوشبختی بشر را در تعاون و همکاری می‌دید. او معتقد بود که حکومت باید بدست مولدین ثروت جامعه یعنی کارگران و کشاورزان باشد.

اصطلاح کوپراسیون در سال ۱۸۲۱ اولین بار توسط رابرت اون مطرح گردید، اون واژه تعاون را در مقابل کلمه رقابت به کار برد. او با مطالعه وضع زندگی کارگران کارخانه اش فلسفه شرکت های تعاونی را ارائه داد. به طوری که شروع نهضت های کارگری را می توان به اون نسبت داد. اما طرح پیشنهادی که اون مطرح کرد عبارت بود از اینکه ۱۵۰۰ هکتار زمین به ۱۰۰۰۰ خانواده داده شود و کلیه وسائل رفاه آنان فراهم گردد و این جامعه مشترکاً به کارهای کشاورزی و صنعتی بپردازند و از این طریق نیازهای همدیگر را مرتفع کنند. اون برای تبلیغ نظریات خود به اکثر کشورهای اروپا سفر کرد و چون در آن جا موفقیتی به دست نیاورد به امریکا رفت و دهکده هایی در نیویورک، امریکای جنوبی و مکزیک بوجود آورد.

بوشه کشیشکی کاتولیک بود که تحت تاثیر نظریه های سن سیمون قرار گرفت. او برای جلوگیری از بحران اقتصادی معتقد بود که دو طبقه تولیدکننده و مصرف کننده باید با هم ارتباط نزدیک داشته باشند. بوشه مبتکر طرح تعاونی های تولید است. اصول این تعاونیها به شرح زیر می باشند:

- اداره شرکت توسط کارگران صورت می گیرد و دو نفر نماینده منتخب، صاحبان امضای مجاز شرکت می باشند.
- اعضاء طبق قرارداد منعقد به نسبت تخصص و مهارت شغلی دستمزد دریافت می کنند.
- همه در آمد های شرکت را نباید به عنوان دستمزد پرداخت نمود. بلکه باید قسمتی از آن را به حساب ذخیره منظور کرد.

- سرمایه ذخیره شرکت غیر قابل تقسیم است، حتی پس از انحلال شرکت این ذخیره قابل تقسیم بین اعضاء شرکت نمی باشد. باید ذخایر شرکت های منحل را به شرکت های تعاونی فعال منتقل کرد.

- استخدام کارگران غیر عضو در شرکت های تعاونی ممنوع می باشد و اگر استخدام چنین کارگرانی برای اداره کار شرکت ضروری باشد، مدت آن محدود بوده، از دوازده ماه تجاوز نکند. پس از انقضای مدت قرارداد چنان چه آن کارگران مورد نیاز تعاونی باشند، باید ترتیبی داده شود که کارگران مورد نیاز به عضویت شرکت درآیند، تا کارهای شرکت به دست اعضاء آن صورت گیرد، نه کارگزاران غیر عضو.

کینگ به قدرت مصرف کنندگان تکیه داشت و بیش تر بر ایجاد تعاونی های مصرف تأکید می نمود. به نظر او اصول مورد نظر در تعاونی های مصرف عبارت بودند از:

- سرمایه شرکت از محل خرید سهام توسط اعضاء فراهم آمده، سود سرمایه وجود ندارد، یعنی بابت سهام اعضاء بهره ای به آن ها تعلق نمی گیرد.

- اجناس به نرخ روز و کم و بیش نزدیک به نرخ بازار فروخته شود.

- مازاد برگشتی وجود ندارد، یعنی سود حاصل از خرید اعضاء برگشت داده نمی شود، بلکه صرف ایجاد واحد های تولیدی و اشتغال کارگران می گردد.

فوریه نیز از بنیان فکر ایجاد تعاونی های تولید می باشد او اعتقاد داشت برای ساختن جامعه ای که فاقد واسطه و مبری از عملیات نامشروع اقتصادی باشد، باید طبقات گوناگون اجتماعی مانند: کارگران، کشاورزان و پیشه وران زندگی اقتصادی خود را به وسیله سازمان های تعاونی و همکاری در یک واحد اشتراکی متمرکز کنند. برای حذف واسطه ها، همکاری شرکت های تعاونی تولید و مصرف را توصیه نموده و معتقد بود که باید میزان تولید را با توجه به نیاز مصرف کنندگان معین کرد.

لوئی معتقد بود که جامعه باید امکان کارکردن هر فرد را متناسب با توانائی او فراهم نماید و حقوق اولیه انسانی او را برای زندگی تامین کند و این در سایه رقابت های آزاد اقتصادی و اختلافات طبقاتی میسر نیست. برای رفع این مشکل لوئی بلان تأسیس شرکت های بزرگ تولیدی را پیشنهاد می کند که اساس کار این شرکت ها آزادی انتخاب و تعاون و همکاری استوار می باشد، در آغاز تشکیل این شرکت ها، دولت ها باید سرمایه آن ها را تأمین کنند و یک مدیر انتصابی

به طور موقتی از طرف دولت بر این شرکت‌ها را نظارت داشته باشد. ولی بعد از این که کارگران خود به طریقه اداره این شرکت‌ها آشنا شدند مسئولیت اداره آن‌ها را به عهده خواهند گرفت. لوئی بلان از طرفداران اقتصاد دولتی بود، ولی در طرح تعاونی‌های خود، گرچه آن‌ها را از کمک‌ها و دخالت‌های دولت بی‌نیاز می‌دانست ولی آن کمک‌ها را موقتی می‌پنداشت (طالب، ۱۳۸۷ و همتی راد، ۱۳۹۴).

نظریه‌های مرتبط با مشارکت

نظریه‌های مختلفی بحث مشارکت را مورد بررسی و تبیین قرار داده‌اند. در زیر به طور مختصر به چند نظریه اشاره خواهد شد.

نظریه انتخاب عقلانی که داوونز و اولسون آن را مطرح کردند، انگیزه‌های اقتصادی را مورد تأکید قرار می‌دهد. داوونز یک فرد محاسبه‌گر عقلانی را مطرح می‌سازد که می‌کوشد هزینه‌ها را به حداقل و منافع را به حداکثر برساند. اولسون نیز استدلال می‌کند که نفع شخصی عقلانی، فرد را وادار به تحلیل هزینه - فایده مشارکت در گروه یا عمل جمعی می‌کند و یادآور می‌شود که منافعی که از عمل گروهی به دست می‌آید، لزوماً فقط در دسترس اعضای گروه نیست (راش، ۱۳۷۷).

رابرت دال عوامل زیر را بر مشارکت تأثیرگذار می‌داند: فرد برای مشارکت منتظر پاداشی در سطح بالا باشد و مشارکت را روشی مناسب برای رسیدن به هدف‌ها خود بداند و نسبت به مشارکت و نتایج آن مطمئن باشد و در مشارکت از دانش و مهارت برخوردار بوده، در جریان مشارکت با مشکلات و موانع زیاد روبه‌رو نشود (دال، ۱۳۶۴: ۳۵-۴۰). هم‌چنین وی معتقد است که اگر انسان تصور کند که فعالیت و مشارکت او در امری بی‌اهمیت بوده و نمی‌تواند منشاء تغییرات گردد، هرگز وارد آن نمی‌شود. بررسی‌ها نشان داده‌اند که بین اهمیت داشتن مسأله‌ای برای فرد و میزان درگیری اجتماعی او در آن، یک رابطه‌ی مستقیم برقرار است. هر چه احساس فرد در مورد میزان کارایی شرکت خویش ضعیف‌تر باشد به همان نسبت کمتر ممکن است درگیر مسائل اجتماعی شود (موسوی، ۱۳۹۱: ۹۶). آلموند و پاول بر نقش خوداتکایی افراد در مشارکت تأکید نموده‌اند. از نظر آن‌ها مشارکت شهروندان بیان‌گر نحوه‌ی بهره‌برداری آن‌ها و واجد ایستارهای مشارکتی مختلف از فرصت‌هایی است که نهادها در اختیار آنها قرار می‌دهند. شهروندان با اطلاعاتی که دارند، برای نفوذ بر دیگران به خود اعتماد دارند و از فرصت‌ها برای مشارکت استفاده می‌کنند. آنها ضمن تأکید بر تحصیلات، معتقدند که درآمد و رتبه‌ی شغلی افراد در تعیین پایگاه اقتصادی و اجتماعی آنان و تأثیرات آن بر مشارکت سیاسی و اجتماعی بسیار مهم است و افراد تحصیل‌کرده، ثروتمند و دارای مهارت‌های حرفه‌ای، احتمالاً دارای گرایش‌های مشارکت‌جویانه‌ی بیشتری هستند (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶: ۵۲).

نظریه‌ی تعاملی، مشارکت را در کنش‌های متقابل افراد جستجو می‌کند و به عواملی مثل عضویت در گروه، درگیری و نقش‌پذیری توجه می‌کند (شایان مهر، ۱۳۷۷). تأکید مهم نظریه‌ی تعاملی بر جامعه‌پذیری در جریان تعامل فرد با دیگران به یادگیری ارزش‌هایی هم‌چون روحیه‌ی همکاری، عام‌گرایی و کارجمعی کمک می‌کند که پایه‌های اجتماعی تعاونی هستند.

شفرد معتقد بود که حمایت مالی دولت، هم‌چنین عملکرد مثبت مدیران و مسئولیت‌پذیری اعضا بر مشارکت آنان تأثیر مثبت دارد (کوتر، ۱۳۷۲؛ به نقل از مظلوم خراسانی و همکاران: ۱۳۹۰: ۱۳۶).

سرمایه‌ی اجتماعی از نظر کلمن (۱۳۷۷)، دارای دو جزء اساسی به نام پیوند و اعتماد است که می‌تواند شامل منابع و امکانات اجتماعی باشد (شارع‌پور، ۱۳۸۶: ۲۵۴). منظور از پیوند، ارتباطات و بستگی‌های فرد با افراد، گروه‌ها و درگیری در شبکه‌های مختلف اجتماعی است. اعتماد نیز نشان‌دهنده‌ی اطمینان به هنجارهای کنش در روابط اجتماعی است.

مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی با فراهم آوردن زمینه‌های کنش اجتماعی فرد، موجب تسهیل مشارکت اجتماعی وی می‌شوند.

صاحب نظران مسایل اجتماعی- اقتصادی، سرمایه اجتماعی را شبکه نامرئی رسمی و غیر رسمی از روابط متقابل بین انسان‌ها در جامعه می‌دانند و معتقدند که زیباترین جلوه سرمایه اجتماعی در تعاون نمود پیدا می‌کند (اطهری و علی بیگی، ۱۳۸۹: ۵۶۶).

فرضیه‌های پژوهش

- بین دیدگاه مدیران در مورد اهمیت مشارکت اعضا و میزان مشارکت اعضا رابطه معناداری وجود دارد.
- بین میزان اطلاع از برنامه‌های مربوط به امور تعاونی و میزان مشارکت اعضا رابطه معناداری وجود دارد.
- بین میزان اطلاع از جلسات مربوط به امور تعاونی و میزان مشارکت اعضا رابطه معناداری وجود دارد.
- بین میزان رضایت از اطلاع‌رسانی در امور مربوط به تعاونی و میزان مشارکت اعضا رابطه معناداری وجود دارد.
- بین میزان رضایت از عملکرد مدیران و میزان مشارکت اعضا رابطه معناداری وجود دارد.
- بین میزان تمایل مدیران به شرکت اعضا در جلسات و میزان مشارکت اعضا رابطه معناداری وجود دارد.
- بین میزان تشویق مدیران به شرکت اعضا در جلسات و میزان مشارکت اعضا رابطه معناداری وجود دارد.
- بین میزان سرمایه اعضا در تعاونی و میزان مشارکت آنها رابطه معناداری وجود دارد.
- بین میزان آگاهی اعضا از فواید مشارکت در امور مربوط به تعاونی و میزان مشارکت آنها رابطه معناداری وجود دارد.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر با رویکرد کمی، روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه برای جمع‌آوری داده‌ها انجام شده است. جمعیت آماری مجموعه افراد جامعه را که نمونه‌ای از آن‌ها بتواند نمایان‌گر و معرف آن باشد جامعه آماری می‌نامند (منصورفر، ۱۳۸۰: ۲). بنابراین جامعه آماری در هر تحقیق به آن گروهی اطلاق می‌شود که می‌خواهیم درباره‌شان نتایجی بگیریم (بسی، ۱۳۸۱: ۲۳۱). جمعیت آماری تحقیق حاضر کلیه اعضای شرکت‌های تعاونی شهر اهواز هستند. کل اعضای تعاونی‌ها برابر با ۸۴۳۴۰۴ نفر هستند، که به دو بخش اصلی تقسیم می‌شوند مدیران و اعضای عادی. نمونه زیر مجموعه یا بخشی از جامعه است که شامل تعداد محدودی از اعضای جامعه مورد نظر می‌باشد (شیولسون، ۱۳۷۴: ۱۰). هم‌چنین باید دارای صفاتی چون نمایا و معرف بودن و تعمیم‌پذیری باشد (ساروخانی، ۱۳۸۳: ۱۵۷). نمونه‌گیری به معنای برداشتن هر نسبتی از جامعه یا کل به عنوان معرف آن جامعه یا کل است (کرلینجر، ۱۳۷۷: ۱۸۸). نمونه‌گیری به شیوه‌های متفاوتی صورت می‌گیرد از جمله: نمونه‌گیری خوشه‌ای، سهمیه‌ای، تصادفی و ...

با توجه به حجم جمعیت آماری با استفاده از فرمول کوکران با اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۵ درصد حجم نمونه ۳۵۰ نفر از بین کل اعضای تعاونی‌ها که برابر با ۸۴۳۴۰۴ بوده، انتخاب شده است و با توجه به تقسیم‌بندی شرکت‌های تعاونی و دو بخش مدیران و اعضا از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است. واحد آماری در این تحقیق فرد می‌باشد. مکان این تحقیق شهر اهواز بوده است. روایی این تحقیق صوری است و با استفاده از نظر اساتید و کارشناسان اداره کل تعاون استان سوالات و پرسشنامه طراحی و نهایی شد. هم‌چنین پایایی پرسشنامه در پژوهش حاضر با استفاده از آلفای کرونباخ سنجیده شد که در سطح مورد قبولی بود. برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه، مصاحبه و هم‌چنین دو گروه مرکز که متشکل از نخبگان و متولیان امر تعاونی‌های استان بودند استفاده شد. در تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه از آمارهای توصیفی از

جمله جداول ساده فراوانی و جداول تقاطعی و شاخص‌های آماری توصیفی و همچنین آمار استنباطی مانند ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل واریانس رگرسیون گام به گام استفاده شده است.

تعریف مفاهیم

پراکاش^۱ از صاحب‌نظران تعاون آسیا، تعاونی را این‌گونه تعریف کرده است: «مؤسسات تعاونی، سازمان‌هایی هستند که در زمره انواع سازمان‌های داوطلبانه یا غیر دولتی قرار می‌گیرند. تعاونی‌ها سازمان‌هایی مردمی هستند که توسط خود اعضا و اختیار کامل آن‌ها تشکیل و به روش صحیح و دموکراتیک و منطبق با اصول بین‌المللی تعاون، اداره می‌شوند (پراکاش، ۱۳۷۸: ۱۸).

متغیر وابسته

مشارکت در امور مربوط به تعاونی

در لغت‌نامه دهخدا این‌گونه تعریف شده است: "دهخدا مشارکت را معادل شرکت کردن و انباری کردن دانسته است". به بیان دیگر مشارکت را عمل اجتماعی، مسئولیت و تعهد خود در گروه می‌دانند و در این بیان بر چند نکته تأکید شده است:

الف: حضور مردم و پذیرش نقش و مسئولیت در جامعه

ب: دخالت افراد باید تأثیرگذار و محسوس باشد.

ج: مشارکت در جامعه جدید یک فرایند اکتسابی است، یعنی باید آن را آموخت و با نوع رفتار و ارزش‌های متناسب با آن اشاره کرد و توان و قابلیت‌های بکارگیری آن‌ها را در افراد جامعه بوجود آورد؛ بنابراین ایجاد و گسترش مشارکت نیازمند آموزش و کار ترویجی و فرهنگی در جامعه است.

هدف آموزش برای ریشه دار کردن مشارکت باید ایجاد اعتقاد و باور مردم به ضرورت مشارکت در امور خود باشد. باید ارزش‌های موافق با مشارکت را تقویت و باورهای مخالف با آن را حذف کند مشارکت در جامعه جدید نیازمند خلاقیت و زاینده‌گی ذهنی و عملی جامعه و افراد است و آن خود نیز به تقویت و تحکیم و تعمیق خلاقیت کمک می‌کند.

مشارکت در جامعه محلی یعنی فرایند کارگیری توانمندیهای فردی یا گروهی ذینفعان برای دستیابی به یک هدف گروهی. در این فرایند، رفتار آگاهانه، خواست جمعی، پذیرش جمعی، انتخاب و وجود نیازهای مشترک اهمیت دارند. آنچه در یک فرایند مشارکت موفق مهم است احساس نیاز برای حل یک مشکل، شناخت آن مشکل و احساس نیاز به همکاری گروهی با توجه به میزان دانش و توانمندی افراد و شناخت آنان از توانایی‌ها و امکانات موجود و حداکثر استفاده از آنهاست.

اگر به مشارکت به مثابه یک حق (بر اساس ماده ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر) بنگریم، متوجه می‌شویم که تک تک انسان‌ها مطابق با اعلامیه جهانی حقوق بشر حق دارند که در تعیین سرنوشت خود مشارکت کنند.

مشارکت در یک اجتماع محلی از حساس شدن آغاز می‌شود که نخستین پله مشارکت است. پله بعدی آگاه شدن و دانستن است. مردم در یک جامعه محلی حق دارند که از اتفاقاتی که در اجتماع آن‌ها می‌افتد با خبر باشند. پله بعدی، مشاوره و ارائه نظر از سوی مردم است. افراد در یک جامعه محلی در جلسات گروهی شرکت می‌کنند و نظرات خود را مطرح می‌کنند. آنان در این مرحله نیازهای خود را در اجتماع محلی فهرست می‌کنند و در باره اولویت‌ها سخن می‌گویند. گاه در این مرحله کمیته‌ها یا ساختارهایی شکل می‌گیرد. پله بعدی، نقش‌پذیری و مشارکت در فعالیت‌های اجرایی است. بعد از آن وارد پله‌ای می‌شود که می‌توان آن را "درگیر شدن فرد در جریان کار" نامید، به گونه‌ای که

دیگر جزیی از فرایند محسوب می‌شود و نمی‌توان او را از این فرایند جدا کرد. وارد شدن در این فرایند، به معنای توانمند شدن مردم در جامعه محلی است (Jope, Sally, 2005).

برای سنجش میزان مشارکت در امور مربوط به تعاونی‌ها در این تحقیق از طیف لیکرت استفاده شد و تعداد ۱۰ گویه ۵ قسمتی طراحی شد که شامل علاقه‌مندم در گردهمایی‌ها و جلسات تعاونی شرکت کنم، به نظارت بر فرایند مدیریت تعاونی علاقه دارم، باید فرصتی پیش بیاید که همه اعضای تعاونی در مدیریت تعاونی تأثیر بگذارند، معتقدم که همه اعضا در مدیریت تعاونی باید حضوری فعال داشته باشند، همه اعضا باید در نظارت و کنترل تعاونی دخالت فعال داشته باشند و.. استفاده شده است. در پژوهش حاضر با توجه به ماهیت آن بخش اصلی تحقیق توصیفی است و در بخش استنباطی از سه متغیر مستقل میزان اطلاع از جلسات و برنامه‌های تعاونی، دیدگاه مدیران در مورد اهمیت مشارکت اعضا و میزان سرمایه اعضا در تعاونی استفاده شده است. متغیر اول و دوم مستقل همانند متغیر وابسته به صورت چند گویه و با استفاده از طیف لیکرت سنجیده شدند و اما متغیر سوم با یک سوال میزان سرمایه اعضا پرسیده شد و در نهایت رابطه این متغیرها سنجیده شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌ها نشان می‌دهد که، ۶۵/۹ درصد از پاسخگوها که جزء اعضاء تعاونی می‌باشند شاغل و ۳۴/۱ درصد غیرشاغل هستند و ۷۰/۶ درصد مدیران شاغل و ۲۹/۴ درصد غیرشاغل می‌باشند. ۵۳/۵ درصد از پاسخگوها که اعضاء تعاونی می‌باشند دارای منزل شخصی و ۳۸ درصد رهن و اجاره ای بوده‌اند. همچنین ۶۷/۷ درصد مدیران تعاونی دارای منزل شخصی و ۲۸/۵ درصد دارای منزل رهن و اجاره ای هستند. ۴۱/۴ درصد از اعضاء تعاونی‌ها مدت عضویت خود را ۱ تا ۵ سال، ۲۹/۷ درصد ۶ تا ۱۰ سال بیان کرده‌اند. هم چنین در خصوص مدت عضویت مدیران، ۶۷/۳ درصد مدیران مدت عضویت خود را ۱ تا ۵ سال، ۱۲/۲ درصد ۶ تا ۱۰ سال، ۶/۸ درصد ۱۱ تا ۱۵ سال ذکر نموده‌اند.

بیشترین درصد پاسخگویان عضو تعاونی‌های مصرفی یا به عبارتی توزیعی بوده‌اند و اعضاء تعاونی‌های تولیدی-توزیعی در رده دوم قرار دارند. ۲۹/۶ درصد از پاسخگوها که اعضاء تعاونی می‌باشند زمان تشکیل تعاونی را ۱ تا ۵ سال ذکر کرده‌اند، نکته ای که در مورد اعضا وجود دارد اینکه اکثراً از زمان تشکیل تعاونی اطلاع نداشته‌اند. هم چنین ۴۷/۳ درصد مدیران زمان تشکیل تعاونی خود را ۱ تا ۵ سال و ۳۰ درصد مدیران ۶ تا ۱۰ سال را ذکر کرده‌اند. داده‌های تحقیق نشان می‌دهند که میزان سرمایه گذاری مدیران در تعاونی‌ها بیشتر از اعضا و تقریباً دو برابر آن‌ها می‌باشد. دامنه سرمایه بین اعضاء و مدیران، بین ۳۰۰۰۰۰۰ تا ۷۰۰۰۰۰۰۰ تومان می‌باشد. میانگین سرمایه مدیران ۶۵۷۳۸۰۰۰ و میانگین سرمایه اعضا ۳۱۰۲۷۰۰۰ تومان بوده است. نکته اساسی در این مورد اینکه تعداد زیادی از پاسخگویان به این سوال پاسخ نداده‌اند. ۵۰/۹ درصد از مدیران دارای ۱ تا ۴ سال سابقه مدیریت در تعاونی و ۲/۹۹ درصد از مدیران ۴ تا ۸ سال سابقه مدیریتی و تنها ۰/۵۹ درصد از مدیران دارای سابقه ۸ تا ۱۲ سال می‌باشند. هم چنین این متغیر دارای ۷۴ مورد بی‌پاسخ می‌باشد. ۲۵/۴ درصد از اعضا دارای سابقه مدیریت در تعاونی‌ها بوده‌اند و مابقی سابقه مدیریت نداشته‌اند. ۲۵/۷ درصد اعضاء تا حدودی علاقمند به شرکت در جلسات و ۶/۶ درصد علاقه کمی به شرکت در جلسات دارند.

حدود یک سوم اعضا تا حدودی علاقمند به پذیرش مسئولیت در تعاونی بوده‌اند و حدود ۴۰ درصد هم علاقه زیادی به این کار داشته‌اند و در مقابل حدود ۲۸ درصد حداقل علاقه به این کار از خود نشان داده‌اند. ۲۹/۲ درصد اعضاء تا حدودی پیشرفت تعاونی و ۱۴/۴ درصد اصلاً علاقمند به پیشرفت تعاونی نمی‌باشند.

داده‌ها بیان‌گر این است که ۲۵/۱ درصد اعضاء نظارت زیاد بر فرآیند تعاونی دارند و تنها ۹/۰ درصد اصلاً نظارتی بر فرآیند تعاونی ندارند. داده‌ها بیان‌گر این است که ۳۱/۷ تایل زیادی به درصد اعضاء به مشاوره دادن در امور تعاونی و ۱۱/۴ درصد اصلاً علاقه ای به مشاوره دادن در امور تعاونی ندارند.

داده‌ها بیان‌گر این است که ۲۹/۲ درصد اعضا تا حدودی پیشرفت تعاونی و ۱۴/۴ درصد اصلاً علاقمند به پیشرفت تعاونی نمی‌باشند. ۳۵/۳ درصد اعضا به تأثیر در مدیریت تعاونی و تنها ۷/۸ درصد اصلاً به تأثیر در مدیریت تعاونی اذعان نداشته‌اند. داده‌ها بیان‌گر این است که ۳۲/۳ درصد اعضا به حضور فعال خود در مدیریت تعاونی و ۶/۶ درصد اصلاً علاقه‌ای به حضور فعال در مدیریت تعاونی نداشته‌اند. ۳۲/۳ درصد اعضا به دخالت در نظارت تعاونی و ۱۰/۲ درصد اصلاً علاقمند به دخالت در نظارت تعاونی نمی‌باشند. ۲۹/۲ درصد اعضا تا حدودی به اختلاف در انجام امور تعاونی و ۱۵/۰ درصد عدم وجود اختلاف در انجام امور تعاونی اذعان داشته‌اند. ۳۶/۵ درصد اعضا مشارکت در تصمیمات تعاونی و ۷/۸ درصد اصلاً مشارکتی در تصمیمات تعاونی نداشته‌اند. داده‌ها بیان‌گر این است که ۲۵/۱ درصد اعضا تا حدودی به حضور در جلسات تعاونی و ۴/۸ درصد به عدم حضور در جلسات اذعان داشته‌اند. ۲۶/۵ درصد اعضا تا حدودی به تشویق جهت حضور در جلسات و ۹/۶ درصد به عدم وجود هیچ مشوقی جهت حضور در جلسات اذعان داشته‌اند.

داده‌ها بیان‌گر این است که ۲۷/۵ درصد اعضا به مشارکت در جلسات گذشته و ۱۶/۲ درصد اصلاً مشارکتی در جلسات گذشته تعاونی نداشته‌اند. ۲۶/۵ درصد اعضا تا حدودی علاقمند به شرکت در جلسات و ۹/۶ درصد اصلاً علاقمند به شرکت در جلسات نمی‌باشند. ۲۷/۵ درصد اعضا تا حدودی علاقمند به پذیرش مسئولیت‌های تعاونی و ۱۱/۴ درصد اصلاً علاقمند به پذیرش مسئولیت‌های تعاونی نمی‌باشند. ۲۲/۲ درصد اعضا تا حدودی علاقمند به پذیرش فعالیت‌های اجرایی و ۱۱/۴ درصد خیلی زیاد علاقمند به پذیرش فعالیت‌های اجرایی می‌باشند. ۲۶/۹ درصد اعضا تا حدودی علاقمند به حضور و پیشرفت تعاونی و ۱۵/۰ درصد اصلاً علاقمند به حضور و پیشرفت در تعاونی نمی‌باشند. ۲۴/۶ درصد اعضا علاقمند به نظارت زیاد بر فرآیند تعاونی و ۱۰/۸ درصد اصلاً علاقمند به نظارت بر فرآیند تعاونی نمی‌باشند. ۲۵/۱ درصد اعضا تا حدودی علاقمند به مشاوره دادن در تعاونی و ۱۱/۴ درصد اصلاً علاقمند به مشاوره دادن نمی‌باشند. ۲۸/۷ درصد اعضا به نفوذ و تأثیر زیاد در فعالیت‌های مدیریت و ۱۴/۷ درصد به تأثیر کم در مدیریت می‌باشند. ۲۲/۸ درصد اعضا به حضور زیاد و فعال در تعاونی و تنها ۱۱/۴ درصد اصلاً علاقمند به حضور فعال در تعاونی نمی‌باشند. ۲۱/۹ درصد اعضا تا حدودی به دخالت در نظارت و کنترل در تعاونی و تنها ۱۲/۰ درصد اصلاً علاقمند به دخالت در امور تعاونی نمی‌باشند. ۲۰/۴ درصد اعضا تا حدودی به انجام نشدن صحیح امور تعاونی و ۱۷/۴ درصد اصلاً به انجام صحیح امور تعاونی معتقد می‌باشند. ۲۲/۲ درصد اعضا اصلاً تمایلی به نامزدی در هیئت تعاونی و تنها ۱۵/۴ درصد علاقمند به نامزدی در هیئت تعاونی می‌باشند. ۲۳/۴ درصد اعضا به شرکت در برنامه‌ریزی علاقه‌ی زیاد و ۲۱/۰ درصد اصلاً علاقمند به شرکت در برنامه‌ریزی تعاونی نمی‌باشند. ۲۲/۸ درصد اعضا به شرکت در برنامه‌ریزی بلندمدت تعاونی علاقه‌ی زیاد و ۱۶/۲ درصد علاقه‌ی کمی به شرکت در برنامه‌ریزی‌های بلندمدت تعاونی دارند. ۲۲/۲ درصد اعضا به مشارکت در امور تعاونی اصلاً علاقمند نیستند و تنها ۱۹/۲ درصد علاقمند به مشارکت در امور تعاونی می‌باشند. ۲۲/۸ درصد اعضا از جلسات تعاونی زیاد اطلاع داشته و ۱۶/۲ درصد اصلاً اطلاعی نداشته‌اند. ۲۳/۴ درصد اعضا از اطلاع زیاد برنامه‌های تعاونی و ۱۵/۰ درصد اصلاً اطلاعی از برنامه‌های تعاونی نداشته‌اند. ۲۲/۸ درصد اعضا از اطلاع زیاد از شرکت در جلسات مجمع و ۱۳/۸ درصد اصلاً اطلاعی از برنامه‌های شرکت در جلسات مجمع نداشته‌اند. ۲۴/۰ درصد اعضا از رضایت زیاد از اطلاع‌رسانی در شرکت‌های تعاونی و ۱۶/۵ درصد رضایت کمی از اطلاعی از برنامه‌های شرکت داشته‌اند. ۲۱/۶ درصد اعضا از رضایت زیاد از عملکرد مدیران تعاونی و تنها ۱۳/۸ درصد رضایت کمی از عملکرد مدیران تعاونی داشته‌اند. ۲۱/۶ درصد اعضا در جلسات تعاونی شرکت و تنها ۱۸/۰ درصد اصلاً در جلسات تعاونی شرکت نداشته‌اند. ۲۲/۲ درصد اعضا تشویق به حضور در جلسات و تنها ۱۶/۲ درصد تا حدودی تشویق به حضور در جلسات می‌شوند.

جدول شماره ۱: بررسی همبستگی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته

میزان مشارکت اعضای تعاونی‌ها		متغیرهای مستقل
ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری	
۰/۰۴۴	۰/۷۱۷	سرمایه اعضا در تعاونی
۰/۶۴۸	۰/۰۰۰	آگاهی از فواید مشارکت در تعاونی
۰/۴۹۲	۰/۰۰۰	میزان اهمیت مشارکت اعضا
۰/۶۴۵	۰/۰۰۰	میزان اطلاع از برنامه‌های شرکت
۰/۷۰۰	۰/۰۰۰	میزان اطلاع از جلسات
۰/۶۴۹	۰/۰۰۰	میزان رضایت از اطلاع‌رسانی
۰/۷۳۳	۰/۰۰۰	میزان رضایت از عملکرد مدیران
۰/۷۵۵	۰/۰۰۰	تمایل مدیران به شرکت اعضا در جلسات
۰/۶۴۸	۰/۰۰۰	تشویق مدیران به شرکت در جلسات

جدول شماره (۱) داده‌های مربوط به آزمون رابطه‌ی بین متغیرهای مستقل این مطالعه و افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌ها به عنوان متغیر وابسته را نشان می‌دهد. این داده‌ها بیانگر این مطلب است که بین سرمایه‌های اعضا در تعاونی و افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌ها رابطه‌ی معناداری وجود ندارد اما بین متغیرهای آگاهی از فواید مشارکت در تعاونی، اهمیت مشارکت، میزان اطلاع از برنامه‌های شرکت، میزان اطلاع از جلسات، میزان رضایت از اطلاع‌رسانی، میزان رضایت از عملکرد مدیران، تمایل مدیران به شرکت اعضا در جلسات و تشویق مدیران به شرکت در جلسات با افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌ها رابطه‌ی مستقیم (مثبت) و معناداری وجود دارد. به این معنا که با افزایش متغیرهای مستقل متغیر وابسته یعنی میزان مشارکت اعضا هم افزایش یافته است. فرضیه: بین دیدگاه مدیران در مورد اهمیت مشارکت اعضا و میزان مشارکت اعضا رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۲- بررسی تفاوت میانگین میزان مشارکت اعضا در امور تعاونی بر حسب دیدگاه مدیران در مورد میزان اهمیت

مشارکت اعضا				
میزان اهمیت مشارکت	میانگین	انحراف معیار	مقدار F	سطح معناداری
اصلا	۲۱/۶۲۵۰	۸/۷۰۱۵۳	۱۸/۷۴	۰/۰۰۰
کم	۲۳/۶۴۲۹	۹/۷۹۴۸۷		
تا حدودی	۳۳/۵۰۰۰	۹/۷۰۸۸۶		
زیاد	۳۷/۷۲۷۳	۶/۵۰۴۰۸		
خیلی زیاد	۴۰/۸۶۳۶	۶/۸۹۵۷۹		
کل	۳۲/۷۳۹۶	۱۰/۹۵۲۷۶		

با توجه به داده‌های جدول شماره (۲) فرضیه بین دیدگاه مدیران در مورد اهمیت مشارکت اعضا و میزان مشارکت اعضا رابطه معناداری وجود دارد، تأیید می‌گردد به این معنا که هر چه دیدگاه مدیران نسبت به مشارکت اعضا مثبت‌تر بوده میزان مشارکت اعضا هم افزایش یافته است به طوری که بالاترین میانگین مربوط به بالاترین اهمیت مدیران یعنی خیلی زیاد و کمترین مشارکت اعضا مربوط به اصلا هستند.

جدول ۳: نتایج تحلیل رگرسیونی متغیرهای مستقل با مشارکت اعضای تعاونی

مرحله	متغیر	R	R ²	ضریب B	Beta	مقدار T	Sig	خطای استاندارد
اول	میزان اطلاع از جلسات	۰/۸۰۶	۰/۶۵۰	۲/۹۰۶	۰/۳۶۷	۳/۳۶۵	۰/۰۰۲	۶/۳۵
دوم	میزان اهمیت مشارکت اعضا	۰/۸۸۴	۰/۷۸۱	۳/۵۹۶	۰/۴۷۶	۵/۹۶۰	۰/۰۰۰	۵/۰۷
سوم	میزان رضایت از عملکرد مدیران	۰/۸۹۷	۰/۸۰۵	۱/۸۱۹	۰/۲۳۰	۲/۴۳۹	۰/۰۱۹	۴/۸۳

جدول شماره (۳) نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام برای تبیین میزان مشارکت اعضای تعاونی را ارائه کرده است. برای رسیدن به این هدف رابطه متغیرهای، میزان سرمایه اعضا، تشویق برای حضور در جلسات، تمایل مدیران برای شرکت اعضا در جلسات و میزان اطلاع از برنامه های شرکت با متغیر میزان مشارکت گرفته شد که سه متغیر میزان اطلاع از جلسات، اهمیت مشارکت اعضا و میزان رضایت از عملکرد مدیران به ترتیب در معادله وارد شدند و چهار متغیر دیگر وارد معادله نشدند. سه متغیر وارد شده در معادله در کل ۸۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می کنند که نشان دهنده تبیین بسیار بالایی می باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به این که تعاونی‌ها دموکراتیک‌ترین سازمان های روی زمین هستند که اعضای آن صاحبان اصلی آن هستند، انتظار می رود تعاونی ها از این ویژگی که بسیار ارزشمند است بتوانند بیشترین سود و استفاده را ببرند. سرمایه اصلی بخش تعاون، تجمع سرمایه‌های خرد مردم است که به منظور توسعه اشتغال و تولید به کار می‌رود چرا که یکی از اهدافی که برای گسترش تعاونی‌ها پیش‌بینی شده جمع‌آوری نقدینگی و سرمایه‌های اندک مردم در تعاونی‌هایی است که تولید و اشتغالزایی مناسبی داشته باشند از این رو طبقه کارگر و کشاورز و افراد متوسط جامعه که با سرمایه اندک امکان انجام کار مفید را ندارند می توانند سرمایه خود را در کنار دیگر سرمایه‌های خرد تجمع کنند تا به این طریق هم فرصت های اشتغال را نصیب خود کنند و هم توان اقتصادی خود را بالا ببرند. از سویی دیگر تعاونی ها از طریق واگذاری امور و اختیارات به مردم، توسعه خدمات اجتماعی و ایجاد فرصت های برابر برای پیشرفت و ترقی اعضا، زمینه رشد و توسعه اقتصادی اجتماعی و در نهایت بهبود عملکرد شرکت های تعاونی را فراهم می کنند و همه این امور باعث توسعه و پیشرفت جامعه خواهد شد.

علل عدم مشارکت اعضای تعاونی ها در امور به شرکت های تعاونی را می توان از چهار زاویه یا بعد مورد ارزیابی قرار داد.

- عواملی که به دولت مرتبط است. مواردی از قبیل قوانین و آیین نامه های مرتبط با تعاونی ها و هم چنین اساسنامه های تعاونی ها می توانند مانعی برای مشارکت اکثریت اعضا در مجامع عمومی شرکت های تعاونی باشند، بطور مثال زمان تشکیل مجامع می تواند در میزان مشارکت اعضا تاثیر زیادی داشته باشد.
- عوامل مرتبط با مدیران؛ مدیران شرکت ها شاید بیش ترین میزان اثرگذاری بر میزان مشارکت اعضا داشته باشند و اقدامات و عملکرد آن ها می تواند زمینه مشارکت یا عدم مشارکت اعضا را فراهم نماید. این تحقیق بر روی موارد مرتبط با مدیران که باعث مشارکت و عدم مشارکت اعضا در امور مربوط به تعاونی ها می شود تأکید کرده است که نتایج آن در ادامه خواهد آمد.

- عوامل مرتبط با بازرسان. شیوه نظارت بازرسان از دیگر عواملی است که بر روی مشارکت اعضا مؤثر هستند.
- عوامل مرتبط با اعضا. این عامل همانند عامل مدیریت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و درصد بالایی از انگیزه مشارکت اعضا به کم و کیف خود اعضا و نوع نگاه آن‌ها به تعاونی‌ها برمی‌گردد که در ادامه به آن‌ها نیز اشاره خواهد شد.
- داده‌های این تحقیق نشان می‌دهد که اعضا و حتی مدیران تعاونی از کم و کیف تعاونی اطلاع دقیقی ندارند، مثلاً زمان تاسیس شرکت تعاونی و یا مدت زمانی که عضو تعاونی هستند و مسایلی از این قبیل. این موارد گویای این مساله است که شرکت‌های تعاونی برای این گونه اعضا اهمیت خاصی ندارد. بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که اعضا از فواید و کارکردهای تعاونی‌ها به طور دقیق مطلع نیستند و در مواقع نیاز و به دلایلی عضو یک یا چند تعاونی می‌شوند. از جمله عواملی که افراد کم‌تر در امور شرکت‌های تعاونی مشارکت می‌کنند می‌توان به عوامل زیر اشاره کرد.

عدم تمایل اعضا به ارتقای دانش کاری، نبود همبستگی میان اعضا، سازمان‌دهی نامناسب اعضا، نبود روحیه کارآفرینی، واگذاری وظایف غیرمرتبط به تعاونی‌ها و ناکافی بودن حمایت‌های دولتی.

از آنجایی که یکی از مهم‌ترین اهداف تشکیل تعاونی‌ها تشویق به کار جمعی و استفاده از پتانسیل انسانی و مالی جمع برای پیشبرد اهداف جامعه است بخصوص در مواردی که افراد به تنهایی نمی‌توانند کار را پیش ببرند و یا برای پاسخ به نیازهای خود به کمک این امر میسر می‌شود؛ بنابراین فلسفه وجود و شکل‌گیری تعاونی‌ها کار جمعی است. حال یافته‌ها این تحقیق نشان می‌دهد تا حدود زیادی تعاونی‌ها از این مسیر خارج شده‌اند. پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهند که در یک سیر تاریخی هر چه به زمان حال نزدیک می‌شود روحیه کار جمعی در ایرانیان کاهش یافته و کارهای گروهی کم‌تر شده است و در مقابل فردگرایی گسترش یافته است.

داده‌های تحقیق حاکی از آن هستند که ۳۳ درصد از اعضای تعاونی‌ها بر این عقیده‌اند که بدون حضور آن‌ها هم اعضای تعاونی پیشرفت خواهد کرد، هم‌چنین حدود ۳۰ درصد حضورشان را در پیشرفت تعاونی تاحدودی ارزیابی کرده‌اند. از این یافته‌ها می‌توان چنین نتیجه گرفت که اعضا حضورشان در جلسات و تصمیم‌گیری‌های تعاونی‌ها را ارزشمند نمی‌دانند. که این موضوع می‌تواند ناشی از عدم آگاهی آنان از اثرات مثبت حضور و مشارکت در امور مربوط به تعاونی‌ها باشد و یا این که ناشی از ارزیابی ارزش کم سرمایه‌ای که در تعاونی دارند و بر این اساس قضاوت می‌کنند. در همین زمینه ۳۲ درصد اعضا اعتقاد دارند که حضور همه اعضا می‌تواند در تعاونی اثرگذار باشد نداشته‌اند.

۴۷ درصد اعضا تمایل به نظارت بر فرایند مدیریت تعاونی داشته‌اند در مقابل حدود ۳۰ درصد هیچ تمایلی به این امر نداشته‌اند. اعضای تعاونی‌ها نظارت را بر حضور و مشارکت ترجیح داده‌اند و درصد بیش‌تری مایل به این کار بوده‌اند.

حدود ۴۱ درصد از اعضا تمایلی به مشارکت در امور مالی شرکت نداشته‌اند، این موضوع در حالی است که همه اعضا مبلغی در شرکت سرمایه‌گذاری کرده‌اند. علت این عدم همکاری می‌تواند به عملکرد تعاونی‌ها برگردد و تجربه ناخوشایند اعضا از سرمایه‌گذاری در تعاونی‌هایی که موفق نبوده‌اند.

یکی از مواردی که تعاونی‌ها با آن مواجه هستند پراکندگی مکانی اعضای بیش‌تر تعاونی‌هاست، بطوری که ممکن است تعداد زیادی از اعضای تعاونی‌ها شکل گرفته در شهر اهواز در حال حاضر ساکن اهواز نباشند. این موضوع هم برای اعضا و هم مدیران مشکل ایجاد می‌کند چرا که نه اعضا امکان حضور در جلسات را دارند و اطلاع‌رسانی هم برای مدیران مشکل‌تر می‌شود هر چند با پیشرفت تکنولوژی‌های ارتباطی این امر سهل و آسان شده است. در همین زمینه یعنی اطلاع‌رسانی، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند که حدود ۳۸ درصد از اعضا از جلسات تعاونی اطلاع نداشته یا در حد کم مطلع بوده‌اند و ۴۵ درصد از این امر مطلع بوده‌اند. بر همین اساس میزان حضور اعضا در جلسات مجمع عمومی در حد متوسط و پایین‌تر بوده و حدود ۴۰ درصد در این جلسات یا حضور نداشته‌اند یا به ندرت حاضر شده‌اند و فقط ۲۳ درصد در اکثر جلسات حضور داشته‌اند.

نکته‌ای که در یافته‌های این تحقیق در بخش‌های مختلف جلب توجه می‌کند این است که حدود ۳۰ درصد یا به عبارتی یک سوم کل اعضا در هیچ برنامه‌ای شرکت نمی‌کنند و حضورشان را مؤثر نمی‌دانند بنابراین در همه موارد بایستی به راحتی یک سوم

از اعضا را نادیده گرفت و به دو سوم دیگر پرداخت که این بخش هم خود به دو دسته تقسیم می‌شوند نیمی که در بیشتر برنامه‌ها و جلسات حضور دارند و نیم دیگری که بینابین هستند ممکن است حضور داشته باشند یا نداشته باشند و در امور در حد متوسط مشارکت می‌کنند.

در رابطه با عملکرد تعاونی‌ها و مدیران آن‌ها یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که ۳۵ درصد اعضا از نحوه اطلاع‌رسانی در مورد جلسات و برنامه‌های تعاونی اصلاً راضی نبوده‌اند یا این که در حد کم بوده است و در مقابل فقط ۱۴/۵ درصد کاملاً از این نوع اطلاع‌رسانی رضایت داشته‌اند. بنابراین مجدد بایستی بر نحوه اطلاع‌رسانی برگزاری جلسات و برنامه‌های تعاونی تأکید کرد که اکثریت اعضا از این شیوه اطلاع‌رسانی رضایت ندارند.

در مورد عملکرد مدیران تعاونی‌ها نیز ۱۵ درصد کاملاً ناراضی بوده‌اند و ۲۲ درصد در حد کم رضایت داشته‌اند و در مقابل ۲۱ درصد کاملاً راضی بوده‌اند. این آمار حاکی از آن است که ارزیابی عملکرد مدیران از نظر اعضا در حد متوسط رو به پایین است. و این مساله نیز به نحوه اطلاع‌رسانی‌ها و موفقیت تعاونی مربوط می‌شود که مدیران مسوولیت آن را بر عهده دارند.

با توجه به یافته‌های بحث‌های گروهی یکی از مواردی که باعث مشارکت کمتر اعضا در امور مربوطه می‌شود را مدیران و نحوه مدیریت آن‌ها عنوان شد به این ترتیب که کارشناسان معتقد بودند تعدادی از مدیران برای پیشبرد برنامه‌های خود ترجیح می‌دهند اعضا کمتر در جلسات و برنامه‌ها حضور داشته باشند تا راحت‌تر و بدون دخالت و مخالفتی برنامه‌های خود را اجرا کنند، در همین رابطه یافته‌های پیمایشی تحقیق نشان می‌دهد که ۲۱ درصد اعضا بیان کرده‌اند که مدیران هیچ تمایلی به شرکت اعضا و مشارکت آنها در امور شرکت ندارند و ۱۹ درصد هم تمایل کمی را بیان کرده‌اند به عبارتی حدود ۴۰ درصد معتقدند که مدیران تمایلی به حضور اعضا ندارند و همچنین هیچ تلاش یا تشویقی هم برای مشارکت اعضا از خود نشان نمی‌دهند در مقابل فقط ۱۷ درصد معتقد بوده‌اند که مدیران تمایل به حضور اعضا و مشارکت در امور را دارند. از نگاه مدیران نیز حدود ۲۶ درصد تمایلی به مشارکت اعضا نداشته‌اند هر چند حدود ۴۸ درصد اعلام کرده‌اند که تمایل دارند اعضا در جلسات مشارکت داشته باشند. مدیران میزان حضور اعضا را در جلسات انتخابات هیات مدیره خوب ارزیابی کرده‌اند و حدود ۴۰ درصد از مدیران میزان حضور را زیاد و خیلی زیاد دانسته‌اند.

از زاویه‌ای دیگر به مشارکت و عدم مشارکت اعضا پرداخته شد به این ترتیب که نظر مدیران در مورد اینکه حضور آن‌ها چقدر برای شرکت مهم است و اگر آن‌ها حضور نداشته باشند کارهای شرکت انجام نخواهد شد، حدود ۴۰ درصد معتقد بوده‌اند بدون حضور آنها کارهای شرکت بر زمین خواهد ماند بنابراین حضور و مدیریت و مشارکت آنها برای پیشبرد کارهای تعاونی ضروری است. بین سرمایه‌های اعضا در تعاونی و افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌ها رابطه‌ی معناداری وجود ندارد اما بین متغیرهای آگاهی از فواید مشارکت در تعاونی، اهمیت مشارکت، میزان اطلاع از برنامه‌های شرکت، میزان اطلاع از جلسات، میزان رضایت از اطلاع‌رسانی، میزان رضایت از عملکرد مدیران، تمایل مدیران به شرکت اعضا در جلسات و تشویق مدیران به شرکت در جلسات با افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌ها رابطه‌ی مستقیم (مثبت) و معناداری وجود دارد. به این معنا که با افزایش متغیرهای مستقل متغیر وابسته یعنی میزان مشارکت اعضا هم افزایش یافته است.

در این بخش به متغیرهایی که بیش‌ترین تأثیر بر افزایش مشارکت اعضا در تعاونی‌ها را داشته‌اند می‌پردازیم: یکی از فرضیه‌های پژوهش حاضر میزان اهمیت مشارکت اعضا با افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌ها رابطه‌ی مستقیم (مثبت) و معناداری وجود دارد که تأیید شده است. فرضیه حاضر با توجه نظریه رابرت دال که معتقد است اگر انسان تصور کند که فعالیت و مشارکت او در امری بی‌اهمیت بوده و نمی‌تواند منشاء تغییرات گردد، هرگز وارد آن نمی‌شود، قابل تبیین است. افزون بر نتیجه این فرضیه با یافته‌های زرگرانی و همکاران (۱۴۰۲)، فیض‌آبادی و همکاران (۱۴۰۱)، جعفری (۱۴۰۰) و موریانی و همکاران (۲۰۲۲) هم سو است.

فرضیه دیگر پژوهش میزان رضایت از عملکرد مدیران با افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌ها رابطه‌ی مستقیم (مثبت) و معناداری وجود دارد که تأیید شده است. فرضیه حاضر با توجه نظریه شفرده که معتقد است عملکرد مثبت مدیران بر

مشارکت اعضا تأثیر مثبت دارد، قابل تبیین است. هم چنین این یافته با نتایج پژوهش‌های زرگرانی و همکاران (۱۴۰۲) شریف زاده و همکاران (۱۳۹۲) و غیاثوند غیائی (۱۳۹۰) هم سو است.

فرضیه میزان اطلاع از جلسات تعاونی و افزایش مشارکت اعضای تعاونی‌ها رابطه‌ی مستقیم (مثبت) و معناداری وجود دارد نیز تأیید شده است. این فرضیه با توجه به نظریه رابرت دال که یکی از عوامل تأثیرگذار بر مشارکت، اطلاعات شهروندان می‌داند قابل تبیین است وی می‌گوید شهروندان با اطلاعاتی که دارند، برای نفوذ بر دیگران به خود اعتماد دارند و از فرصت‌ها برای مشارکت استفاده می‌کنند. این یافته با نتایج پژوهش‌های زرگرانی و همکاران (۱۴۰۲) که بر نقش عوامل برون‌سازمانی و مهارت‌های ارتباطی، انسانی و ادراکی باعث افزایش مشارکت اعضای تعاونی شده است هم چنین در پژوهش فیض‌آبادی و همکاران (۱۴۰۱) از لحاظ این شناخت کم اعضا نسبت به تعاونی‌ها باعث کاهش مشارکت اعضا شده است. افزون بر آن پژوهش غیاثوند غیائی (۱۳۹۰) از لحاظ این که مشکلات اطلاع‌رسانی در عدم توسعه اشتغال در بخش تعاون مؤثر است. سرانجام پژوهش سیلینتوو و پاشاریبو (۲۰۲۱) از لحاظ کیفیت خدمات بر افزایش مشارکت اعضا مؤثر می‌باشد، هم سو است.

هم چنین یافته‌های به دست آمده، در سطح تحلیل رگرسیونی گام به گام نشان می‌دهد که متغیرهای میزان اطلاع از جلسات تعاونی، میزان اهمیت مشارکت اعضا و میزان رضایت از عملکرد مدیران بیشترین سهم را در تبیین مشارکت اعضا تعاونی‌ها در امور مربوط به شرکت‌های تعاونی دارند و در کل ۸۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کردند که نشان دهنده تبیین بسیار بالایی است.

با توجه به نتایج حاصل شده از این تحقیق پیشنهادهای زیر جهت افزایش مشارکت اعضا در امور مربوط به تعاونی ارائه می‌شود: بررسی دقیق عملکرد سالانه تعاونی‌ها، هرچند این کار انجام می‌شود اما بایستی با یک رویکرد جدید و جدی‌تر برای واکاوی دلایل موفقیت و عدم موفقیت تعاونی‌ها بویژه مواردی که به دلیل عدم حضور، مشارکت و نظارت اعضا تعاونی با رکود و عدم موفقیت مواجه شده است.

بعضی از مدیران ممکن است برای موفق نشان دادن عملکرد خود به دنبال افزایش کمی تعاونی‌ها در دوره مدیریت خود بوده‌اند و از آرایه نام تعاونی‌های شکست خورده خودداری نموده و از بررسی دلایل این شکست نیز امتناع کرده‌اند، ولی هم‌اکنون که مدیریت تعاونی‌ها به دنبال بررسی مشکلات تعاونی‌ها بهتر است به این مساله توجه داشته باشد و از آن غافل نشود.

با توجه به فواید و کاربردهای فراوان تعاونی‌ها و تنوع آنها در بخش‌های مختلف، تشکیل تعاونی با سرمایه‌های کم می‌تواند به رفع نیازها و یا تولید کالا و خدمات ارزان قیمت کمک نماید بنابراین، پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های آموزش در رابطه با چگونگی تاسیس تعاونی و فواید آن در مناطق و اقشار مختلف جامعه برگزار شود تا شهروندان در این رابطه آگاه شوند.

هم چنین پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های آموزشی سالانه یا هر چند ماه یکبار برای اعضای تعاونی‌های مختلف نیز برگزار شود تا با فواید تعاونی‌ها آشنا شوند.

نحوه اطلاع‌رسانی تعاونی‌ها بازبینی و با توجه به تکنولوژی‌های ارتباطی موجود به روز شوند و اعضا در هر مکانی امکان اطلاع‌یابی از جلسات یا برنامه‌های تعاونی را داشته باشند.

در نظر گرفتن مشوق‌ها و پاداش‌هایی برای تعاونی‌هایی که اعضا حضور حداکثری دارند که با این کار هم مدیران و هم اعضا به مشارکت بیشتر و فعال‌تر تشویق می‌شوند. بطور نمونه پیشنهاد می‌شود به ازای هر بار حضور و مشارکت اعضا در مجامع عمومی ۵ امتیاز مثبت در نظر گرفته شود و کاربرد این امتیازها بر اساس نوع تعاونی‌ها تعریف گردد، بطور مثال؛ در تعاونی‌های مسکن افرادی که امتیاز بالاتری دارند حق انتخاب واحد مسکونی را داشته باشند و افراد بر اساس امتیازات کسب کرده اولویت بندی شوند. در شرکت‌های تولیدی پیشنهاد می‌شود به ازای هر امتیاز درصدی سود به اعضا داده شود و در تعاونی‌های مصرفی هدیه یا بن خرید به ازای امتیازات به اعضا داده شود.

حمایت دولت از تعاونی‌ها، با توجه به اهمیت تعاونی‌ها، رونق تعاونی‌ها می‌تواند کمک شایانی به رفع مشکلات جامعه با همکاری شهروندان داشته باشد، بنابراین کمک‌های دولت برای رونق بخش تعاونی از اهمیت بسزایی برخوردار است.

با توجه به اینکه اکثر تعاونی‌ها مربوط به سازمان‌های دولتی و کارکنان آنها می‌باشد. سازمان‌ها می‌توانند کارکنان خود را تشویق به مشارکت و حضور در جلسات نمایند. هر چند نمی‌توانند در امور شرکت‌های تعاونی دخالت کنند یا کارکنان را مجبور کنند. آگاهی دادن به اعضا تعاونی‌ها و مردم در مورد اهمیت و کارایی تعاونی‌ها با استفاده از رسانه‌های جمعی و برگزاری جلسات در سطوح مختلف ایجاد تغییراتی در اساسنامه و قوانین مربوط به تعاونی‌ها در جهت جلب مشارکت حداکثری اعضا به طور مثال با محدود کردن مدت مدیریت اعضا در تعاونی‌ها بخصوص برای تعاونی‌هایی که موفق نیستند تا بتوان از پتانسیل بقیه اعضا نیز بهره برد. از آنجایی که زمان تشکیل تعاونی می‌تواند در میزان مشارکت اعضا تاثیر زیادی داشته باشد، پیشنهاد می‌شود با توجه به وضعیت اعضا در تعاونی‌های مختلف تغییراتی در زمان تشکیل مجامع صورت گیرد به طوری که بیشترین تعداد اعضا بتوانند در مجمع شرکت نمایند. ممکن است این کار نیاز به تغییراتی در اساسنامه شرکت‌ها و یا قوانین موجود باشد که بایستی زمینه برای این کار فراهم گردد.

منابع و مأخذ

- استادی، نرجس (۱۳۹۱). نقش تعاون در کاهش فقر با تأکید بر تعاونی‌های فراگیر ملی مطالعه موردی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی.
- اطهری، زهرا و علی بیگی، امیرحسین (۱۳۸۹). تحلیل ادراک کشاورزان شهرستان کرمانشاه از تعاون، *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۲، ۴۱، ۵۷۶-۵۶۵.
- انتظاری، ناهید و محمد سنجر (۱۳۹۲). نقش تعاونی‌ها در تحقق حماسه اقتصادی و بهبود فضای کسب و کار. *ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه*، شماره ۱۶۲، ۸۰-۷۴.
- انصاری، حمید (۱۳۸۱). پژوهشی در تعاونی‌های روستایی ایران: مطالعه موردی شرکت تعاونی روستایی شباهنگ شهریار. مؤسسه تحقیقات تعاونی. قم: انتشارات ام ابیها.
- انصاری، حمید، مهران جورابلو، نصرالله پورافکاری و سیدعلی هاشمیان فر (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت اعضای تعاونی‌های تولیدی کشاورزی و مقایسه آن با تعاونی‌های تولیدی صنعتی در استان تهران. *مجله تعاون و کشاورزی*، سال چهارم، شماره ۱۳، ۹۸-۷۳.
- برفی زاده، لیلا؛ غنیان، منصور و سواری، مسلم (۱۴۰۱). شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی در استان لرستان، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، دوره ۱۱، شماره ۴۲، ۴۶-۲۵.
- پراکاش، دامان (۱۳۷۸). اهداف اجتماعی تعاونی‌ها، ترجمه: معصومه رضایی، تهران: نشر دوام.
- جعفری، امیرحسین (۱۴۰۰). بررسی عملکرد تعاونی مصرف کارکنان با تأثیر میزان مشارکت پذیری اعضا و سهامداران آن، تهران، *یازدهمین کنفرانس ملی مهندسی عمران، معماری و شهرسازی*.
- دال، رابرت (۱۳۶۴). درباره‌ی دموکراسی، ترجمه حسن فشارکی، تهران: انتشارات شیرازه.
- راش، مایکل (۱۳۷۷). جامعه و سیاست، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی سیاسی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: سمت.
- زرگرانی، سعید؛ ریاحی، وحید و افراخته، حسن (۱۴۰۲). عوامل مؤثر بر مشارکت اعضای شرکت‌های تعاونی روستایی در استان تهران (مطالعه موردی: تعاونی‌های شهرستان شهریار)، *فصلنامه مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، دوره ۱۸، شماره ۱، شماره پیاپی ۶۲، ۲۵۷-۲۶۹.
- ساریخانی، ناهید و طه، مهدیه (۱۳۸۲). میزان مشارکت زنان در شرکتهای تعاونی روستایی و شناخت عوامل مؤثر بر آن، *نشریه اقتصاد تعاون*، ۵، ۱۴۳، ۴۷-۵۴.

- شارع پور، محمود (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، تهران: انتشارات سمت.
- شایان مهر، علیرضا (۱۳۷۷). دائرة المعارف تطبیقی علوم اجتماعی، تهران: انتشارات کیهان.
- شیخی، مهرانوش (۱۳۸۲). بررسی عوامل مؤثر در مشارکت اعضای تعاونی‌های کشاورزی، **فصلنامه تعاون و کشاورزی**، تهران: انتشارات وزارت تعاون.
- شریف زاده، ابوالقاسم؛ عبدالله زاده، غلامحسین و قادرزاده، سلیمان (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر مشارکت اعضا در مدیریت شرکت های تعاونی روستایی شهرستان گرگان، **فصلنامه تعاون و کشاورزی**، دوره ۲، شماره ۸، ۲۶-۱.
- طالب، مهدی (۱۳۸۷). اصول اندیشه های تعاون، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- عباسی رسول، رسول زاده بهزاد و عباسی پروین (۱۳۸۶). عوامل مؤثر بر موفقیت و عدم موفقیت تعاونیهای تولیدی استان اردبیل، **فصلنامه تعاون و کشاورزی**، دوره ۲۰، شماره ۲۱۰-۲۱۱، ۹۰-۷۰.
- غفاری، غلامرضا و نیازی، محسن (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی مشارکت، تهران: نشر نزدیک.
- غیاثوندغیاثی، فرشته و فرج الله حسینی، سیدجمال (۱۳۹۰). تحلیل موانع و محدودیتهای توسعه اشتغال در تعاونهای تولیدی کشاورزی ایران. **کنفرانس تعاون، اشتغال و توسعه**، یزد، دانشگاه یزد.
- فیض آبادی، حسین و همکاران (۱۴۰۱). تحلیل جامعه‌شناختی مشارکت اعضا در تعاونی‌های کشاورزی با تاکید بر اصول تعاون، **دو فصلنامه علمی توسعه محلی (روستائی - شهری)**، دوره ۱۴، شماره ۲ - شماره پیاپی ۲۷، صفحه ۵۲۹-۵۴۶.
- مختارپور، مهدی (۱۳۹۳). بررسی راهکارهای نوین ترویج فرهنگ تعاون در میان تعاونی های استان البرز، اداره کل تعاون استان البرز، واحد آموزش، ترویج و تحقیقات تعاون.
- مظلوم خراسانی، محمد؛ نوغانی، محسن و کیش بافان، بی بی فاطمه (۱۳۹۰). بررسی میزان مشارکت اقتصادی- اجتماعی در تعاونی های مسکن مهر و عوامل مؤثر بر آن در شهر مشهد، **فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی**، سال ۲۳، شماره پیاپی ۴۴، شماره ۴، ۱۳۱-۱۵۲.
- موسوی، میر طاهر (۱۳۹۱). درآمدی بر مشارکت اجتماعی، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- نظام شهیدی، مهراندخت (۱۳۸۰). اصول مدیریت تعاونی ها در ایران، تهران: روشنگران نصر.
- همتی راد، فرزانه (۱۳۹۴). اصول و اندیشه‌های تعاونی، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- Bharadwa j., Bishal) 2012). Roles of Cooperatives in Poverty Reduction: A Case of Nepal, *January Administration and Management Review* Vol. 24, No. 1, 120-139.
- Carlo R., Weatherspoonb, D., Petersonb, C. & Sabbatinia, M. (2000). Effects of manager's power on capital structure: A study of Italian agricultural cooperatives. *International Food and Agribusiness Management Review*, 3, 27-39.
- Creswell, W. John (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Guzmán, C., & Santos, F. (2020). Analyzing the links between cooperative principles, entrepreneurial orientation and performance. *Small Business Economy*, 55, 1075- 1089.
- John, L., Adrian J., & Green T.W. (2001). Agricultural Cooperative managers and the business environment. *Journal of Agribusiness*, 19(1), 17-33.
- Jope, Sally (2005) *The theory and practice of community participation: engagement the first step*. Paper presented to Australian Social Policy Conference, University of New South Wales, Sydney.

-Manousakis, Tilemachos, Sergaki, Panagiota and van Dijk, Gert (۲۰۲۱). Identification of strategies for enhancing member commitment in Greek agricultural cooperatives: The opinion of cooperative experts, journal volume & issue Vol. 12, no. 2.

-Muryani, Endang, Gunawan, Alvien & Halim Yustiyawan, Rachman(2022). The Impact of Member Participation and Innovation Ability on The Performance of the Cooperatives of Women's Kartini in the District of Driyorejo, Gresik Regency, Journal of Technology Management & Innovation, vol 17, no 3, 52-58.

- Sharma, Manoj (2020) Role of Cooperatives in Poverty Alleviation of Small Holding Rural Farmers of LDCs: A Case of Nepal, Journal of Agriculture and Allied Sciences, ISSN: E 2347-226X, P 2319-9857.

-Silintowe Yunita Budi Rahayu, Pasharibu Yusepaldo (2021). Service Quality In Increasing Participation Of Co-Operative Members, Jurnal Riset Ekonomi dan Bisnis, Volume 15, No 2, 53-66.